

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ У ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

©2020 АКУЛЕНКО В. Л., ЗАХАРКІН О. О., КОМЕНДАНТ І. В.

УДК 334.012:336.145:352
JEL: L26; H71; H76

Акуленко В. Л., Захаркін О. О., Комендант І. В. Роль малого та середнього бізнесу у фінансових відносинах місцевого самоврядування

Метою роботи є визначення ролі та місця малого та середнього бізнесу у формуванні фінансових відносин на місцевому рівні. Аналіз останніх наукових напрацювань показав наявність значного інтересу до проблем існування малого і середнього бізнесу та підтвердив актуальність досліджень у цьому напрямку. У роботі проаналізовано статистичні дані щодо діяльності підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, які показують, що останніми роками спостерігається деяке зменшення кількості суб'єктів середнього підприємництва. Разом із тим порівняльна динаміка обсягів реалізації продукції демонструє зростання її питомої ваги порівняно з великими підприємствами. Також проведений аналіз підтвердив значну роль підприємств малого та середнього бізнесу у формуванні фінансових результатів, що є джерелом оподаткування. Наявність значного обсягу прибутку до оподаткування дозволяє малим і середнім підприємствам використовувати його як додатковий фінансовий ресурс і спрямовувати його частину на наповнення місцевих бюджетів. Суттєвою є роль малого та середнього бізнесу в забезпеченні зайнятості населення. Дослідження показали, що частка найманих працівників на малих і середніх суб'єктах підприємництва складає 70–75%. Проведений аналіз податкового впливу малого та середнього підприємництва на наповнення доходної частини місцевих бюджетів демонструє, що ключову роль у ньому відіграє сплата єдиного податку та податку з доходів фізичних осіб. Можна зробити висновок про наявність позитивних тенденцій зростання обсягів єдиного податку, проте ці надходження все ще є недостатніми для того, щоб повною мірою наповнити місцеві бюджети необхідними фінансовими ресурсами та зменшити дотаційність територіальних громад або взагалі зробити їх самоопукними. Перспективою подальших досліджень є виявлення факторів та детермінант впливу на ефективність діяльності малого та середнього бізнесу з метою формування стратегічних векторів його розвитку та державної підтримки.

Ключові слова: малий і середній бізнес, місцеві бюджети, єдиний податок, податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, державна підтримка.

DOI:

Рис.: 8. **Бібл.:** 10.

Акуленко Віталій Лук'янович – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління, Шосткинський інститут Сумського державного університету (вул. Інститутська, 1, Шостка, 41100, Україна)

E-mail: keu@ishostka.sumdu.edu.ua

Захаркін Олексій Олександрович – доктор економічних наук, професор, доцент кафедри фінансів і підприємництва, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: zaharkin@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9317-252X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-8518-2018>

Scopus Author ID: 56437682400

Комендант Ірина Володимирівна – студентка, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: zaharkina@ukr.net

UDC 334.012:336.145:352

JEL: L26; H71; H76

Akulenko V. L., Zakharkin O. O., Komendant I. V. The Role of Small and Medium-Sized Businesses in the Financial Relations of Local Self-Government

The publication is aimed at defining the role and place of small and medium-sized businesses in the formation of financial relations at the local level. The analysis of the latest scientific developments has showed a significant interest in the problems of existence of small and medium-sized businesses and has confirmed the relevance of research in this direction. The publication analyzes statistics on the activities of small and medium-sized businesses in Ukraine, which show that in recent years there has been some decrease in the number of medium-sized enterprises. At the same time, the comparative dynamics of sales volumes shows the growth of its share compared to large enterprises. Also, the carried out analysis confirmed the significant role of small and medium-sized businesses in the formation of financial results, which is the source of taxation. The presence of a significant amount of profit before tax allows small and medium-sized enterprises to use it as an additional financial resource and direct a part of the profit to fill local budgets. The role of small and medium-sized businesses in ensuring employment of the population is essential. Studies have displayed that the share of employees at small and medium-sized businesses comprises 70-75%. The carried out analysis of the tax impact of small and medium-sized enterprises on filling the income part of local budgets demonstrates that the key role therein is played by the payment of single tax and personal income tax. One can conclude that there are positive growth tendencies as to volumes of single

tax, but these revenues are still insufficient to wholly fill local budgets with the necessary financial resources and reduce the expenditures on subsidized territorial communities or even make them self-paying. Prospect for further research is to identify factors and determinants of the influence on the efficiency of small and medium-sized businesses in order to form strategic vectors of their development and government support.

Keywords: small and medium-sized businesses, local budgets, single tax, personal income tax, corporate income tax, government support.

Fig.: 8. **Bibl.:** 10.

Akulenko Vitalii L. – PhD (Economics), Professor, Professor of the Department of Economics and Management, Shostka Institute of Sumy State University (1 Instytutska Str., Shostka, 41100, Ukraine)

E-mail: keu@ishostka.sumdu.edu.ua

Zakharkin Oleksii O. – D. Sc. (Economics), Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Entrepreneurship, Sumy State University (2 Rymskoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: zaharkin@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9317-252X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-8518-2018>

Scopus Author ID: 56437682400

Komendant Iryna V. – Student, Sumy State University (2 Rymskoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: zaharkina@ukr.net

Малі та середні суб'єкти підприємництва (МСП) сьогодні в більшості країн світу беззаперечно відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку та розглядаються науковцями, економістами-практиками, роботодавцями як основний драйвер зростання економіки держави. Так, вони створюють значну кількість робочих місць, забезпечують місцеві ринки, створюють додану вартість, що в підсумку дозволяє комплексно розвивати територію, у тому числі за рахунок сплати податків до місцевих бюджетів. Тому питання діяльності малого та середнього підприємництва і визначення його впливу на дохідність місцевих бюджетів в Україні є надзвичайно актуальними.

Мале підприємництво сприяє становленню середнього класу в суспільстві, частка якого в розвинених країнах світу сягає понад 50% від загальної кількості економічно активного населення. Наприклад, в економіці США малий бізнес займає провідне місце: на його частку доводиться більше 40% ВВП, він експортує 30% продукції від загальної суми експорту (понад 300 млрд дол. США). На нього припадає понад 50% усіх інвестицій. На підприємствах цього сектора працює близько 50% працездатного населення та створюється 60–80% нових робочих місць. Частка малих фірм у загальній кількості господарюючих одиниць становить 99%. [1]. У багатьох країнах ЄС малий бізнес створює більше половини доданої вартості, працевлаштовуючи близько 67% зайнятих у приватному секторі. При цьому, за даними, наведеними у дослідженні [2], найбільшу кількість робочих місць серед МСП у країнах ЄС надавали мікропідприємства, потім малі підприємства, а вже потім – середні.

Аналіз частоти запитів термінів: «малий бізнес», «середній бізнес», «великий бізнес» у межах пошукової системи Google, який було здійснено з використанням засобів програмного продукту Google Trends (рис. 1), показав, що за останні 5 років інтерес до питань існування саме малого бізнесу значно збільшився, що ще раз підкреслює актуальність теми дослідження.

Останні наукові дослідження із даної проблематики містять різні підходи до питань діяльності малого та середнього бізнесу в умовах сучасної нестабільної економіки та його ролі в місцевих фінансах. Дослідженню сучасних аспектів розвитку малого та середнього бізнесу присвячують свої роботи сучасні українські науковці: Т. Омеляненко, К. Короткова [3], О. Дикань [4], А. Крисак, О. Мусятовська [5], В. Табінський, В. Телятник, А. Сімон [6] та інші. Разом із тим, за даною проблематикою залишається багато питань, що вимагають проведення додаткових досліджень у цьому напрямку.

Незважаючи на законодавчі формулювання, визначені у Господарському кодексі України та інших нормативних документах, сучасна наукова література та різні інформаційні ресурси оперують поняттями: «малий бізнес» і «мале підприємництво». Наприклад, у роботі С. Лихолат зазначено, що існують «... два різнополюсні підходи, згідно з якими «малий бізнес» є ширшим поняттям, ніж «мале підприємництво», адже бізнес виникає на ринку між усіма його учасниками (продавцями, покупцями, робітниками), а не лише підприємцями. Тоді як опоненти цього підходу вважають, що «мале

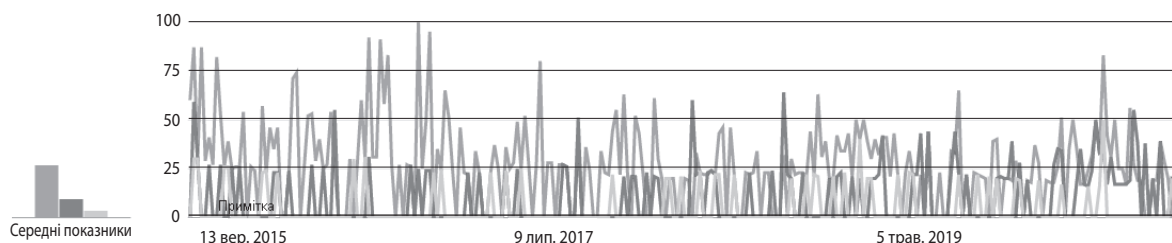

Рис. 1. Рівень використання термінів «малий бізнес», «середній бізнес», «великий бізнес»

Джерело: авторська розробка.

підприємництво» є ширшим поняттям, адже передбачає участь у сферах виробництва та обігу, а «малий бізнес» – торгівлі [7]». Проте подальший огляд підходів учених до сутності даних понять дозволив стверджувати, що вони в більшості є тотожними.

Статистичні дані показують, що на сьогодні в Україні у сфері малого та середнього бізнесу, а також мікропідприємництва зареєстровано близько 2 млн економічних суб'єктів (рис. 2).

З рис. 2 видно, що до 2017 р. кількість суб'єктів середнього підприємництва щорічно

скорочувалася. Так, у 2017 р. їх кількість майже на 30% скоротилася порівняно з 2010 р. (з 21 343 од. у 2010 р. до 15 254 од. у 2017 р.). Негативні тенденції були притаманні в цей період і для суб'єктів малого підприємництва. Так, у 2011–2012 рр. їх кількість стрімко скорочувалася відносно 2010 р. (з 2 161 999 од. у 2010 р. до 1 578 879 од. у 2012 р.), потім протягом 2013–2015 рр. дещо зростала – до 1 958 385 одиниць у 2015 р., у 2016–2017 рр. знову спостерігаємо негативні тенденції скорочення кількості суб'єктів малого підприємництва – до 1 789 406 од. станом на 2017 р. І лише

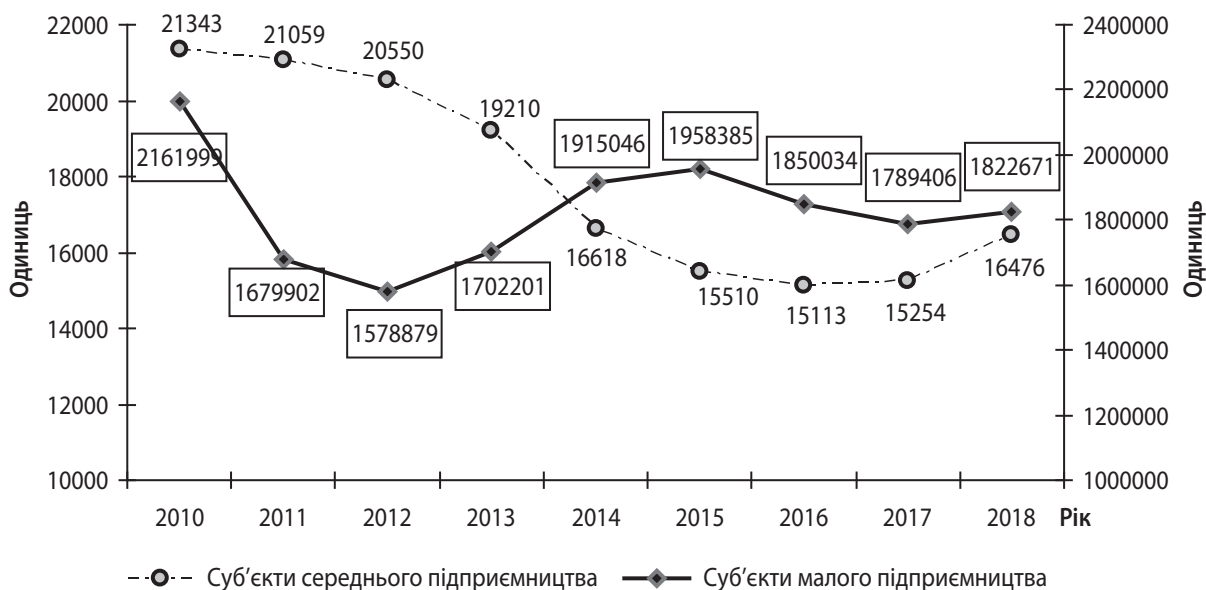

Рис. 2. Динаміка кількості МСП в Україні у 2010–2018 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [8].

у 2018 р. кількість середніх і малих підприємств децю збільшилася.

Значну роль МСП у економіці України демонструють порівняльний аналіз динаміки зміни обсягу реалізованої продукції МСП і великими підприємствами за останні роки (рис. 3). Наведені дані свідчать, що МСП в 1,4–1,8 рази більше реалізують продукції відносно обсягу продукції, реалізованої великими підприємствами.

Аналогічний результат демонструє аналіз динаміки фінансового результату у вигляді прибутку до оподаткування для великих, середніх і малих підприємств (рис. 4). Як видно з рис. 4, сумарний прибуток малих і середніх підприємств значно перевищує прибуток великих підприємств, що говорить про широкі можливості його використання як джерела фінансових ресурсів підприємств, а також для наповнення бюджетів різних рівнів. При цьому в розрізі великих, се-

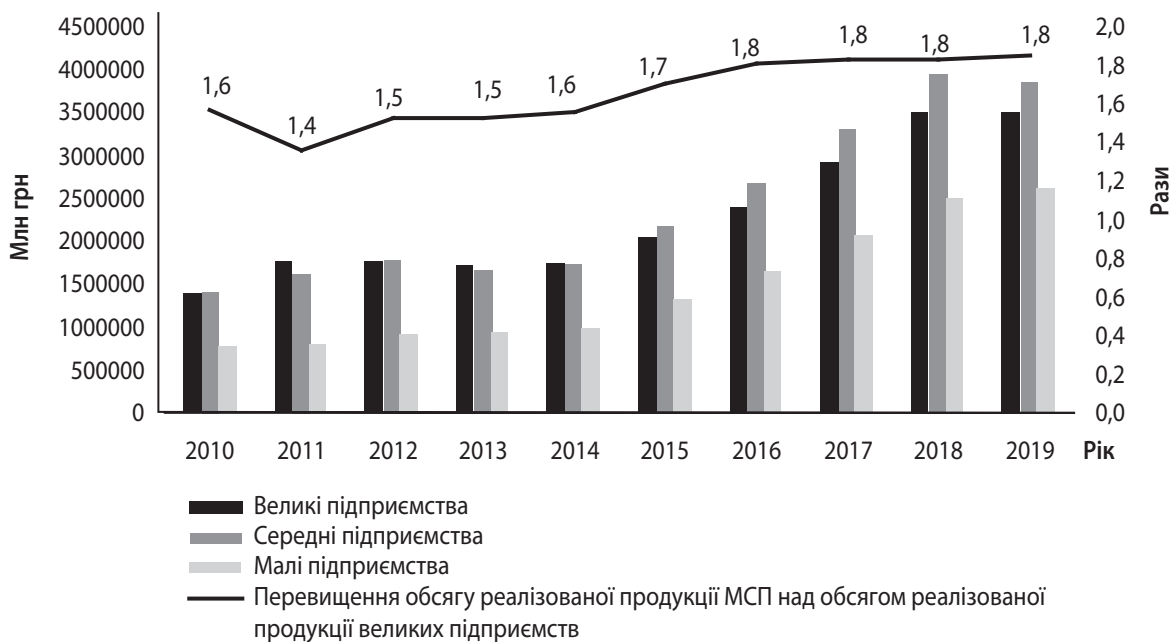

Рис. 3. Динаміка обсягів реалізації продукції суб'єктами підприємництва за 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [8].

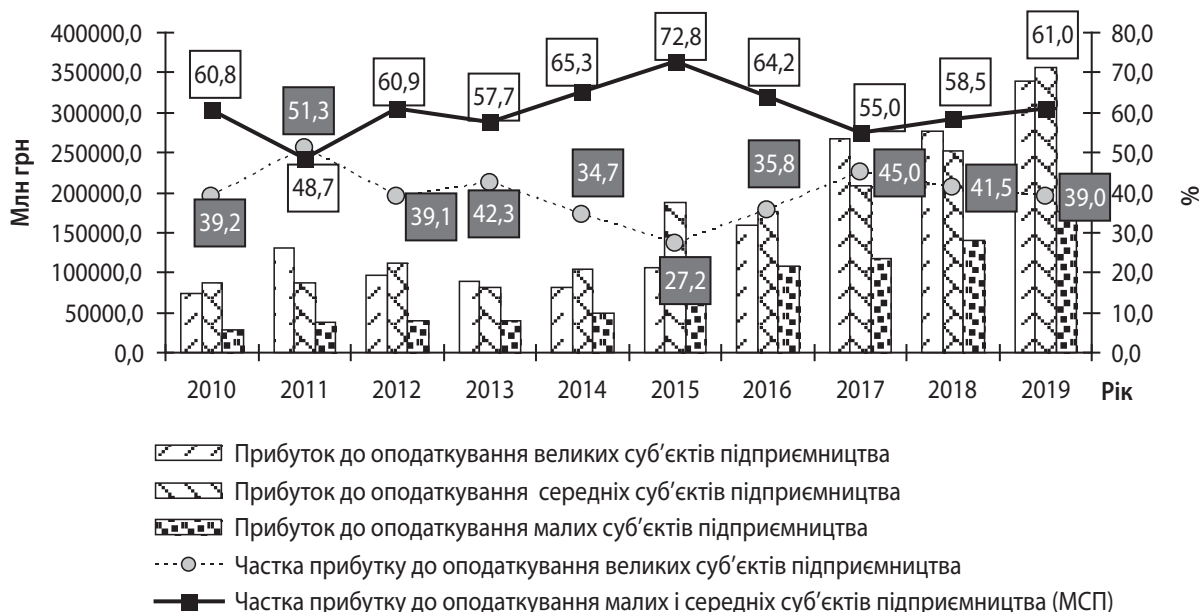

Рис. 4. Динаміка обсягів прибутку до оподаткування за великими, середніми, малими та мікропідприємствами у 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [8].

редніх та малих суб'єктів підприємництва саме середні суб'єкти продукують найбільші обсяги прибутку. І саме середні суб'єкти підприємництва здебільшого переходять на загальну систему оподаткування, перевищивши граничний поріг загального доходу від діяльності в 5 млн грн, що дозволяє перебувати на 3-й групі єдиного податку.

Суттєвим є вплив малого та середнього бізнесу на забезпечення зайнятості населення. Аналіз кількості найманих працівників, що було проведено аналогічно до аналізу прибутку підприємств різних розмірів (рис. 5), доводить, що найбільше найманих працівників працює на середніх підприємствах, які переважно перебувають на загальній системі оподаткування та сплачують ПДФО.

Виявлення взаємозв'язків між розвитком МСП і формуванням дохідної частини місцевих бюджетів доцільно проводити шляхом аналізу обсягів податків та зборів, що сплачують МСП до місцевих бюджетів. Виходячи з критеріїв визначення МСП можна стверджувати, що велика їх частина перебуває на спрощеній системі оподаткування та звітності, тобто такі суб'єкти підприємництва сплачують єдиний податок та ЄСВ, а також ПДВ (за умови невиключення його до єдиного податку – для суб'єктів підприємництва, у яких річний оборот перевищує 1 млн грн). Саме єдиний податок – це місцевий податок, який є

одним із основних джерел наповнення місцевих бюджетів. Решта МСП перебувають на загальних умовах оподаткування, тобто сплачують усі податки згідно із законодавством, проте в даному дослідженні потрібно виокремити лише ті податки чи їх частину, котрі є джерелами наповнення місцевих бюджетів. Основні такі податки це: податок з доходів фізичних осіб, військовий збір, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, податок на майно та ін. [9]. Тому виникає потреба детального дослідження обсягів надходжень податків та зборів до місцевих бюджетів від МСП. На рис. 6 наведено дані щодо обсягу сплачених сум єдиного податку у 2013–2019 рр.

З рис. 6 видно, що обсяги надходжень від єдиного податку як в абсолютному вимірі, так і у відсотковому відношенні до величини загальних доходів місцевих бюджетів України стабільно зростають протягом останніх років. Разом із тим, питома вага єдиного податку в загальних доходах місцевих бюджетів залишається незначною. Водночас у власних доходах місцевих бюджетів питома вага єдиного податку є найбільшою. Останніми роками вона знаходиться в межах 40–50%. Таким чином, можна зробити висновок про наявність позитивних тенденцій зростання обсягів єдиного податку, проте ці надходження все ще є недостатніми для того, щоб повною мірою наповнити місцеві бюджети необ-

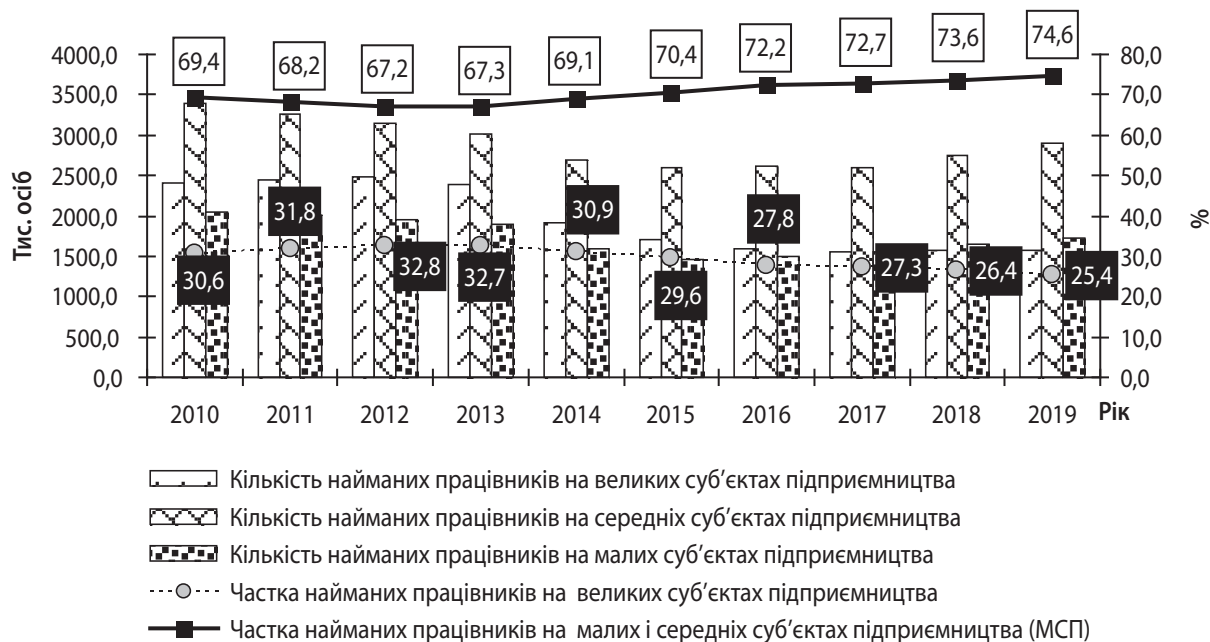

Рис. 5. Динаміка кількості найманих працівників за великими, середніми, малими та мікропідприємствами у 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [8].

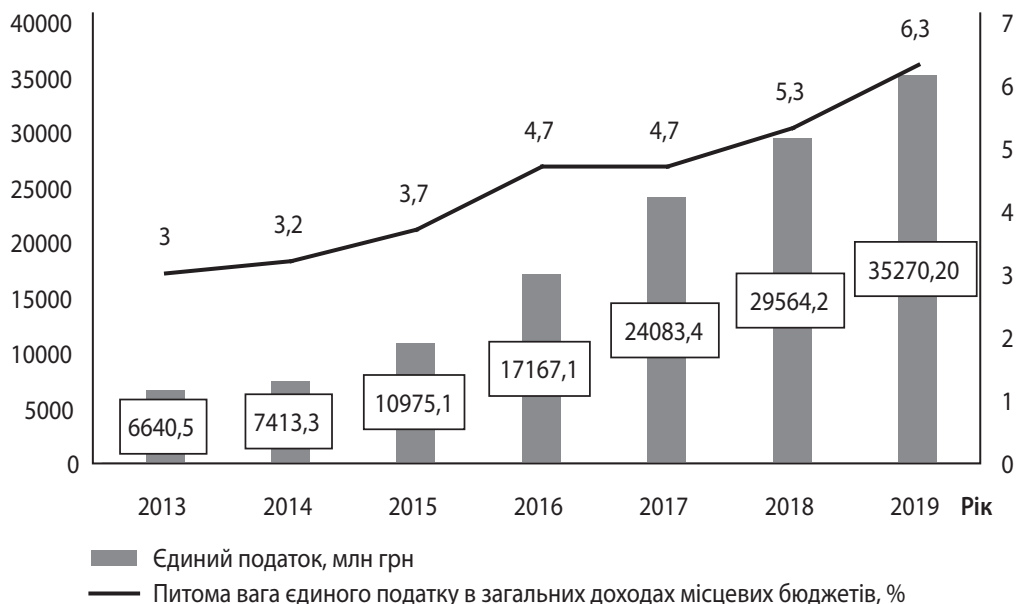

Рис. 6. Динаміка обсягів сплачених сум єдиного податку у 2013–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [10].

хідними фінансовими ресурсами та зменшити дотаційність територіальних громад або взагалі зробити їх самоокупними.

Відповідно, однією з проблем розвитку МСП в Україні є проблема оподаткування фонду оплати праці. Через скорочення кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва місцеві бюджети недоотримують сплату єдиного податку.

Вплив МСП на наповнення місцевих бюджетів полягає не лише у сплаті єдиного податку. Відомо, що починаючи з 2015 р. частина податку на прибуток підприємств недержавної форми власності в розмірі 10% спрямовується до місцевих бюджетів. Це визначено реформою місцевого самоврядування та необхідністю децентралізації фінансових відносин. Таким чином досягається горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів.

На рис. 7 наведено дані про обсяги податку на прибуток підприємств, зарахованого до місцевих бюджетів.

Порівняно з єдиним податком його обсяги, що зараховуються до місцевих бюджетів, є в 2,5–3,6 рази меншими, ніж обсяги єдиного податку, що становлять 4–5% загальних доходів місцевих бюджетів.

Проведемо дослідження впливу податку з доходів фізичних осіб (ПДФО) на наповнення дохідної частини місцевих бюджетів. Так, на рис. 8 наведено суми ПДФО, зараховані саме до місцевих бюджетів, та її частки в доходах місцевих бюджетів.

Наведені дані свідчать про великий вплив сплати ПДФО на дохідну частину місцевих бюджетів – саме ПДФО становить чверть усіх місцевих доходів. Виявити вклад МСП у сплаті ПДФО дуже складно, оскільки дані суми ПДФО складаються з ПДФО, сплаченого бюджетними організаціями; ПДФО, сплаченого великими підприємствами; ПДФО, сплаченого МСП, котрі перебувають на загальній системі оподаткування.

Таким чином, на сьогодні розвиток МСП є неоднозначним: кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва скорочується, кількість найманих працівників на даних підприємствах також скорочується. Зростання ж обсягів єдиного податку пояснюється реформуванням спрощеної системи, а саме: певною зміною баз оподаткування для 1–3 груп єдиного податку. Зростання прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати, які є базою для нарахування єдиного податку для 1 та 2 груп «спрощенців», забезпечило збільшення абсолютної величини єдиного податку. При цьому зростання величини мінімальної заробітної плати, котра є базою для нарахування ЄСВ, призвела до збільшення податкового навантаження на МСП саме через оподаткування фонду оплати праці. Отже, сьогодні кожний платник єдиного податку за одного найманого працівника повинен сплатити щомісячно 22% мінімальної заробітної плати, а саме: на вересень 2020 р. ця величина становить: $22\% \cdot 5000,00 \text{ грн} = 1100,00 \text{ грн}$.

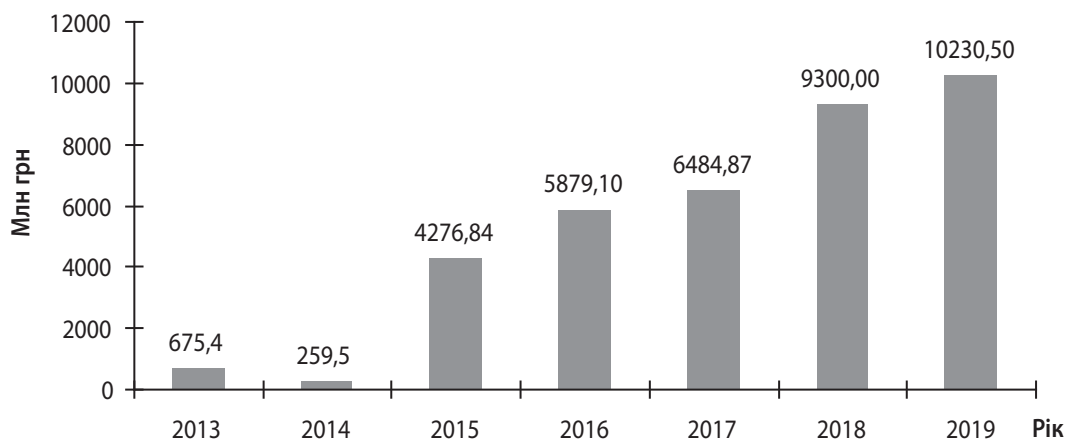

Рис. 7. Динаміка обсягів сплачених сум податку на прибуток підприємств, зарахованих до місцевих бюджетів у 2013–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [10].

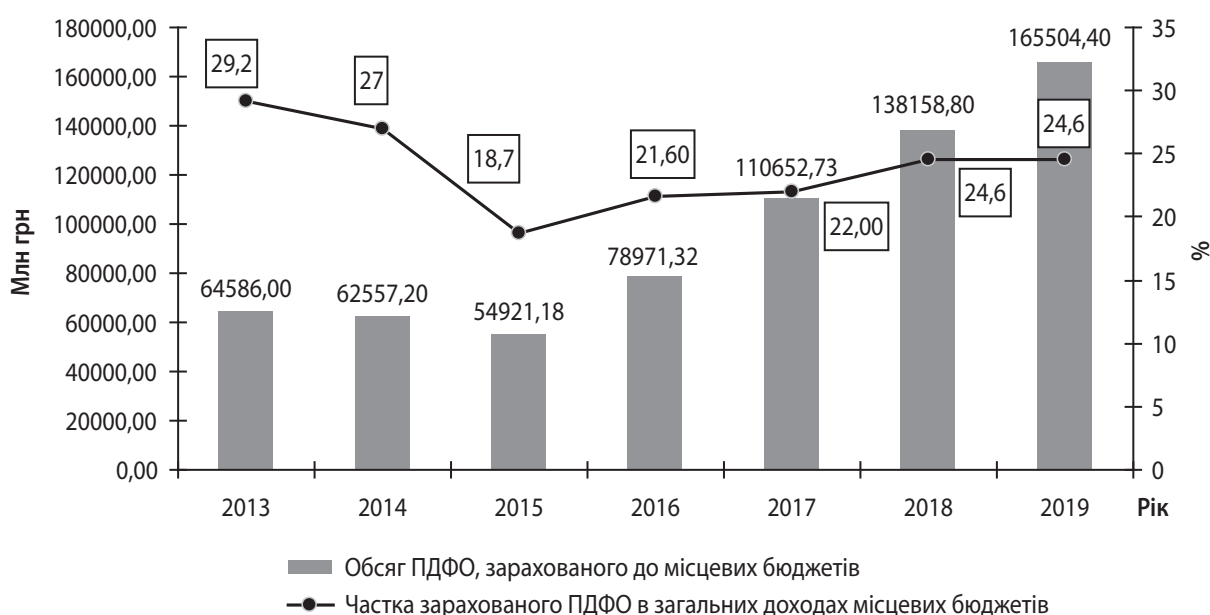

Рис. 8. Динаміка обсягів сплачених сум податку з доходів фізичних осіб, зарахованих до місцевих бюджетів у 2013–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [10].

Тобто високе податкове навантаження на фонд оплати праці призводить до стрімкого скорочення працівників з МСП і збільшення нелегального працевлаштування, незважаючи на високі штрафи за це.

Таким чином, можемо зробити такі **висновки**:

- 1) *малі суб'єкти підприємництва* впливають на дохідну частину місцевих бюджетів через сплату єдиного податку. Переважна частина малих підприємств перебуває на 1 та 2 групах спрощеної системи та сплачують фіксовану щомісячну суму єдиного податку. Для 1 групи місячна

сума єдиного податку у 2020 р. становить 10% від 2102,00 грн (мінімальний прожитковий мінімум для працездатної особи на 01.01.2020 р.), тобто 210,20 грн; для 2 групи місячна сума єдиного податку у 2020 р. становить 20% від 4723,00 грн (мінімальна заробітна плата на 01.01.2020 р.), тобто 944,60 грн;

- 2) *середні суб'єкти підприємництва* впливають на дохідну частину місцевих бюджетів через сплату як єдиного податку (ті, хто перебуває на спрощеній системі оподаткування за ставками 3% або 5% від доходу), так і через сплату податків за-

гальної системи оподаткування (ПДФО, військовий збір, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, податок на майно). ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Попело О. В. Мале підприємництво як джерело економічного розвитку у високорозвинених країнах. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 3. С. 122–134.
2. Стрельбіцька Н. Є., Редько Т. В. Мале та середнє підприємництво як фактор соціально-економічного зростання ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. Вип. 7. Ч. 3. С. 118–122.
3. Омеляненко Т. В., Короткова К. О. Розвиток малого підприємництва та малого бізнесу в Україні: чинники впливу та актуальні тенденції. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7584>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.9
4. Дикань О. В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 57. С. 58–66. URL: <http://btie.kart.edu.ua/article/viewFile/101559/96928>
5. Крисак А. О., Мусятовська О. С. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 68–73. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/16.pdf
6. Табінський В. А., Телятник В. М., Сімон А. П. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 848–851. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/193.pdf>
7. Лихолат С. М. Концептуальне осмислення базових категорій «мале підприємництво» та «малий бізнес». *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 53. С. 61–65.
8. Розвиток підприємництва / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/fin/roz_p.htm
9. Структура місцевих податків і зборів. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/67/Struktura-A3_4_друк.pdf
10. Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>

REFERENCES

Dykan, O. V. "Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy zabezpechennia" [Development of Small Business in Ukraine: Problems and Ways of Security]. *Visnyk ekonomiky transportu i promys-*

- lovosti*. 2017. <http://btie.kart.edu.ua/article/viewFile/101559/96928>
- Krysak, A. O., and Musiatovska, O. S. "Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho biznesu v Ukraini" [Current Problems and Development of Small Enterprises in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*. 2018. http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/16.pdf
- Lykholat, S. M. "Kontseptualne osmyslennia bazovykh katehoriy «male pidpriemnytstvo» ta «malyi biznes»" [Conceptual Comprehension of "Small Entrepreneurship" and "Small Business" Basic Categories]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 53 (2017): 61-65.
- Omelianenko, T. V., and Korotkova, K. O. "Rozvytok maloho pidpriemnytstva ta maloho biznesu v Ukraini: chynnyky vplyvu ta aktualni tendentsii" [Development of Small Business and Small Business in Ukraine: Factors of Influence and Current Trends]. *Efektivna ekonomika*. 2020. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7584>
DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.9
- Popelo, O. V. "Male pidpriemnytstvo yak dzherelo ekonomichnoho rozvytku u vysokorozvynenykh krainakh" [Small Business as the Source of Economic Development in Highly Developed Countries]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 3 (2014): 122-134.
- "Rozvytok pidpriemnytstva" [Entrepreneurship Development]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/fin/roz_p.htm
- "Statystychnyi zbirnyk" [Statistical Collection]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>
- "Struktura mistsevykh podatkov i zboriv" [The Structure of Local Taxes and Fees]. https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/67/Struktura-A3_4_друк.pdf
- Strelbitska, N. Ye., and Redko, T. V. "Male ta serednie pidpriemnytstvo yak faktor sotsialno-ekonomichnoho zrostannia YeS" [Small and Medium Enterprises as a Factor of Social and Economic Growth in the European Union]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, vol. 3, no. 7 (2016): 118-122.
- Tabinskyi, V. A., Teliatnyk, V. M., and Simon, A. P. "Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho biznesu v Ukraini" [Problems and Prospects of Small Business Development in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*. 2017. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/193.pdf>